

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

International Participation Symposium
Uluslararası Katılımlı Sempozyum

ANADOLU'DA HADİS GELENEĞİ VE DÂRU'L-HADİSLER

HADITH TRADITION AND DÂRUL-HADITH INSTITUTIONS
IN ANATOLIA

30 Nisan – 1 Mayıs 2011 / 30 April – 1 May 2011

editörler/editors
Muhittin DÜZENLİ

Samsun 2011

ÇANKIRI
BELEDİYESİ

ANADOLU HADİS GELENEĞİNDE EDİRNE DARU'L-HADİSİ'NİN YERİ

Giriş

Müslümanlar vahye muhatap oldukları zaman diliminden itibaren Kuran ve sünnet eksenli düşünmüşler ve bunları hayatlarında etkili kılmaya çalışmışlardır. İslam dininin ilme verdiği ehemmiyetin bir göstergesi olarak İslam'ın ilk tebliğ edildiği günlerden itibaren ilim meclisleri kurulmuş gerek Mekke'de Dâru'l-Erkam ve gerekse Medine'de Ashâb-ı Suffa ve bunların yanında yeni kurulan mescitler, bünyesinde her zaman ilmi faaliyetleri ihtiva etmiş ve dini bir gelenek ve anlayış olarak günümüze kadar cami müştemilatında veya en yakın çevrede kurulan medreselerle bu devam etmiştir.

Kur'an, hadis ve diğer ilimlere olan yönelme Müslümanların ilme verdikleri önemi göstermesi açısından önemlidir. "Yaratan Rabbinin adıyla oku. Oku, Rabbin en büyük kerem sahibidir. O ki kalemle (yazmayı) öğretti. İnsana bilmediğini öğretti."¹ Fakat onlardan ilimde derinleşmiş olanlar ve iman edenler, sana indirilene ve senden önce indirilenlere iman ederler."², "Allah şahadet eyledi şu gerçeğe ki, başka tanrı yok, ancak O vardır. Bütün melekler ve ilim uluları da dosdoğru olarak buna şahittir..."³, "De ki: "Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"⁴, "Bu misalleri ancak âlim olanlar anlar."⁵, "Size ayetlerini gösterir ki düşünesiniz."⁶, "Kulları içinden ancak âlimler, Allah'tan gereğince korkar."⁷ mealindeki ayetler ile; "Allah kimin için hayır murat ederse onu dinde fakih kılar."⁸, "İnsanlara haftada bir kere hadis an-

* Edirne İl Müftü Yardımcısı.

¹ Alak, 96/1-5

² Nisa, 4/162

³ Al-i İmran, 3/19

⁴ Zümer, 39/9

⁵ Ankebüt, 29/43

⁶ Bakara, 2/73

⁷ Fâtır, 35/28

⁸ Buhari, Farzu'l-Humus 7, İlim 13, İtisam 10; Müslim, İmaret 98,

lat. *Buna uymazsan iki kere olsun. Daha çok yapmak istersen üç olsun. Sakın halkı şu Kuran'dan usandırma!*"⁹, "Allah ilmi (verdikten sonra), insanların (kalbinden) zorla söküp almaz. Fakat ilmi, ulemayı kabzetmek suretiyle alır."¹⁰, "Yarında bir miktar ilim olan kimseye, nefsini zayı etmesi münasip düşmez."¹¹ mealindeki hadisler Müslümanları ilme teşvik etmiş ve bu Müslümanlar ilme hayatlarını adanmışlardır.

Resulullah(sav)in bu amaca yönelik olarak, mescitte oturup ashabını bilgilendirdiğini ve onlara gerek dini konularda gerekse dünyevi konularda, ahvali şahsiye ile alakalı konularda doyurucu bilgiler verildiğini aynı zamanda bu ilim halkalarına teşvik ettiğini hadislerden yiz.¹²Hicretten iki yıl önce de halka Kur'an öğretsin diye Resulullah(sav)in Mus'ab b. Umeyr'i görevlendirdiği bilinen bir husustur.

İslam medeniyet tarihinin en önemli kurumlarında biri olan medreseler, ilk defa Selçuklu Devleti döneminde faaliyete başlayan bu ilim merkezleri Osmanlı'nın yükselme döneminde kurumsallaşma ve mimari açıdan zirveye ulaşmıştır. Osmanlı toplumunda da bu anlayış hâkim olmuş ve Dârulkurrâlar ve dârulhadislerle bu hizmet devam ettirilmiştir. Önceleri tahsili camilerde yapılan hadis ilminin öğretimi için ilki Halep Atabeyi Nurettin Zengi tarafından Şam'da inşa ettirilmiştir. Medrese kurucusuna binaen "en-Nuriye" adını almıştır.¹³

Arapça bir kelime olan medrese kelimesi "de-re-se"kökünden türemiş ve ders görüle yer anlamına gelmektedir.¹⁴"Yer, mekân, ev" gibi anlamlarına gelen "dar" ile "hadis" kelimelerinden meydana gelen "Dâru'l-Hadis" Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerinden (tasvipleri) ibaret olan hadis tedris ve tetkiklerinin yapıldığı yer demektir. Bundan dolayı bu müesseselere "Dâru's-Sünne", "Darü's-Dünneti'l-Muhammediyye"¹⁵ "Dâru's-Sünnet'in-Nebeviyye" gibi isimler verilmiştir.¹⁶ Dârulhadis, "Hadis okutulan yer" anlamına gelmektedir.

Dârulhadis'ler, bir şeyhten hadis işitmek için yapılan uzun seyahatler sırasında, şeyhin etrafında toplanan yüzlerce ve binlerce hadis talebesinin ilham ettiği ilk hadis eğitim ve öğretim merkezleridir. Altıncı asra kadar hadis toplamak için şehir şehir dolaşan ve uğradıkları şehirlerde yaşayan şeyhlerden hadis öğrenen talebeler, altıncı asrın ikinci yarısından sonra kurulmaya başlayan hadis ilimlerinin tedris edildiği merkezlere yönelmiş-

⁹ Buhari, *Da'avat* 20.

¹⁰ Buhari, *İlim* 34, *İ'tisam* 7; Müslim, *İlim* 13,

¹¹ Buhari, *İlim* 21

¹² Buhari, *İlim*, 8,30,35,42

¹³ Okıç, M. Tayyip, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler*, İstanbul-1959, s.105

¹⁴ Baltacı, Cahit, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s. 25.

¹⁵ Bozkurt, Nebi, *Darulhadis*, DİA, VIII, s.527

¹⁶ Kazıcı, Yusuf Ziya, a.g.e., s.20

lerdir.¹⁷ Hadis ilminin okutulduğu bu merkezler Osmanlılarda günümüz anlayışıyla bir ihtisas merkezi konumundadır.¹⁸Fakat medreselerin esas ortaya çıkış yerinin miladi dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Horasan ve Türkistan bölgelerinin olduğu bilinmektedir. Açıkçası şu ana kadar yapılan araştırmalar İslam dünyasındaki medreselerin her İslam ülkesinde farklı zamanlarda ve farklı şartlar altında doğduklarını da ortaya koymuştur.¹⁹

Osmanlılarda ilk Dârü'l-Hadis medresesi II. Murat zamanında Çandarlı Hayrettin paşa tarafından İznik'te yaptırılmıştır.²⁰Daha sonra II. Murat tarafından Edirne'de de bir Dârü'l-Hadis medresesi yaptırılmıştır. İstanbul'da ilk Dârü'l-Hadis medresesi Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılmıştır. Kanuni, kendisinin yaptırmış olduğu bu Dârü'l-Hadis medresesini, medrese sisteminin en üst derecesine yerleştirmiştir. Osmanlılar, İslâm dünyasının ilmî ve kültürel hayatına yeni bir dinamizm ve zenginlik kazandırmışlardır. Böylece İslâm bilim geleneği XVI. yüzyılda zirveye ulaşmıştır. İslâm medeniyetinin eski merkezleri yanında Bursa, Edirne, İstanbul, Üsküp ve Saraybosna gibi yeni kültür ve bilim merkezleri kurulmuştur²¹

İslam dininde genelde camilerin yanında dini ilimlerin öğretildiği merkezler olarak şekillenmiştir. İl olarak, en teşkilatlı ve ünlü medrese 1057'de Büyük Selçuklu Veziri Nizamü'l-Mülk tarafından Bağdad'da tesis ettirilen "Nizamiye Medresesi"dir. Bu medrese daha sonraki süreçte örnek teşkil eder konumdadır. Medreseler, Türklerin İslamiyeti kabul etmelerinden sonra genelde cami çevresinde şekillenmiş olan, Büyük Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinde de en önemli ve ünlü eğitim-öğretim kurumları olmuşlardır.

Osmanlılarda medreselerin dereceleri farklı olmuştur. Süleymaniye medreseleri yapılıncaya, Fatih zamanında kurulmuş olan medrese ve müderris derecelenmesi yeniden değişti. Buna göre medreseler; İbtida-i Hâriç, Hareket-i Hâriç, İbtida-i Dâhil, Hareket-i Dâhil, Musıla-ı Sahn, Sahn-ı Seman, İbtida-i Altmışlı, Hareket-i Altmışlı, Musıla-ı Süleymaniye, Hâmise-i Süleymaniye, Süleymaniye, Dârülhadis sıralamasına tabi tutuldu. Bu sıralama imparatorluğun son yıllarına kadar devam etmiştir.²²

¹⁷ Kocyiğit, Talat, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara-1992, 84

¹⁸ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)*, İstanbul 1994, s.64.

¹⁹ Taşdemirci, Ersoy, *Medreselerin Doğuş Kaynakları ve İlk Zamanları*, EÜSBED, Sayı:2. Kayseri 1989, s.78.

²⁰ Kazıcı, Yusuf Ziya, *"İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi"*, İstanbul-2006, s.347

²¹ İhsanoğlu, Ekmeleddin, *Büyük Cihad'dan Frenk Fodulluğuna*, İstanbul, 1996, s. 21-22.

²² Taşkın, Ünal, *Klasik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Vol:1/3, 2008, s.353-354

Ayrıca medreselerin dışında Hadis okutan Dârü'l-Hadisler de kurulmuştur ki, bu tür medreseler bir tür ihtisas medresesi niteliğindedir. Medreselerde Fıkıh'tan başka Kur'an, Hadis, Tefsir, Kelam, Ferâiz gibi İslamî; Nahiv, Sarf, Lûgat, Maânî, Badi, Beyan, adap gibi lisanî; Hesap, Hendese, Mantık, Hikmet, Tıp, Heyet, Felsefe gibi akfî ilimlere ait olan dersler okutulmaktaydı. Bu bilimlerin birçoğunu bir arada okutan medreseler olduğu gibi, birisi veya bir kaçını okutan medreseler de bulunmaktaydı. Meselâ Selçuklularda Konya'daki Sırçalı Medrese'de Fıkıh, İnce Minareli Medrese'de Hadis, Çankırı, Kayseri, Sivas medreselerinde Tıp, Kütahya ve Kırşehir medreselerinde Heyet ve Nücum okutulmaktaydı. ²³Yine Osmanlılar döneminde Bursa'da Dârü't-Tıp, Edirne'de Dârü'l-Hadis adlarıyla ihtisas medreselerinin kurulduğu bilinmektedir.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Selçuklular tarafından ilk kez kurulan dâru'lhadisler, Osmanlılar tarafından devam ettirilmiştir. Osmanlılar döneminde ilk medrese İkinci Osmanlı padişahı Orhan Gazi'nin İznik'i fethettikten sonra yaptırdığı medresedir. İlk Dâru'lhadis ise I.Murat Hüdavendigar zamanında Bursa kadılığı yapan Çandarlı Halil Hayrettin Paşa tarafından inşa edilmiştir. Bursa'nın başkent olduğu sırada Bursa medreseleri, Edirne başkent olduktan sonra da Edirne medreseleri önem kazanmıştır. İstanbul'un fethiyle kurulan Sahn-ı Seman medreseleri ve daha sonra Kanuni Sultan Süleyman tarafından kurulan Süleymaniye medreseleriyle zirveye çıkmıştır. ²⁴Medreselerin sayısı arttıkça ilim gelişmiş ve tahsil edilen ilimlerin sayısında artış olmuştur. Bununla Beraber "Tetimme", "Dâru'lhadis" kurumları medreseler arasında dereceler meydana getirmiş ve Fatih Sultan Mehmet'in "Sahn-ı Seman" medresesini kurmasıyla zirveye ulaşmış ve Kanuni Sultan Süleyman'ın kurduğu medreselerle bu gelenek devam etmiştir. İlk zamanlarda İznik'teki medrese en önemli medrese iken, Bursa'ya yapılan medreselerle İznik ikinci plana düşmüştür. Daha sonra devletin başkentinin Edirne olmasıyla Üç Şerefeli Camii yanında kurulan medrese ve Dâru'lhadis medresesinin kurmasıyla ilim merkezi Edirne olmuştur. Böylece Bursa ikinci plana düşmüştür. ²⁵

Dâru'lhadisler, sadece hadis ilminin tedris edildiği ilim merkezleri olmamış burada İslam dininin temel kaynaklarından faydalanılması amaçlanarak tefsir, fıkıh, akaid gibi ilimleri okutulmuştur. ²⁶Fatih Sultan Mehmet babasından otuz sene sonra İstanbul'da Sahn-ı seman medreselerini kur-

²³ Şanal, Mustafa, *Osmanlı Devleti'nde medreselere ders programları, öğretim metodu, ölçme ve değerlendirme, öğretimde ihtisaslaşma bakımından genel bir bakış* Erciyes Üniv Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 14 Yıl: 2003/1, s.150

²⁴ Karacabey, Salih, *XV. ve XVI. Asır Osmanlı Medreselerinde Hadis Öğretimi*, UÜİFD, S.4,C.4,1992,shf, 228-229

²⁵ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Ankara-1988, s.2-3

²⁶ Bilge, Mustafa, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul-1984,s.45, 140

duğu zaman darulhadise yer vermemiştir. Bunun sebebi babasının kurduğu medreseyi ikinci plana duişürmemek olarak kabul edilmiştir.²⁷

Dârulhadislerin sayısının artmasıyla hepsi üst seviyeli medreselerden olmamıştır. Buralarda ders veren müderrislere baktığımız zaman farklı payelerde olan müderrislerin olduğunu görmekteyiz. Bu da bize seviye farklılıklarının olduğunu gösterir. Ama Edirne’de kurulan dârulhadis ile İstanbul’da kurulan Süleymaniye Dârulhadisinin üst seviyeli medreseler, hatta “hususî” veya “özel öğretim kurumları” olduğunu söyleyebiliriz.²⁸ Osmanlı medreselerinde en alt seviyede bulunan müderrisler; şerh-i metâli, şerh-i tavâli, mutavvel, hâşîye-i tecrid, bir üst kademedeki müderrisler; miftâh, bir derece daha üst kade-medede bulunan müderrisler; miftâh, yine bir derece üste yer alan müderrisler; telvîh, en üst seviyede bulunan müderrisler ise şerh-i adûd, hidâye, keşşâf, kadı beydavî ve kendi seçtikleri kitapları okutacaklardır.²⁹

Diğer bir ifade ile Fatih medreselerinde okutulan derslerin isimlerini şu şekilde belirtmemiz de mümkündür: Dini bilimler: İlm-i Kur’an, İlm-i Hâdis, İlm-i Fıkıh, Akaid ve Tefsir Dersleri, Fen ve Beşeri Bilimler: Kelâm, Mantık, Belâğât, Lûğât, Hahiv, Hendese, Hesap, Heyet, İlm-i Hikmet, Tarih ve Coğrafya.³⁰Edirne Dârulhadis kütüphanesine baktığımız zaman; Buhari, Müslim, Cami’ Kutüb-i Sitte, İbn Mace, Şeh-i Buhari, Tefsiri Kaşani, Tefsiri Kebir, Keşşaf gibi eserlerin varlığına baktığımızda temel hadis kitaplarının ağırlıkta olduğunu görürüz.³¹

II. Selim döneminde de Dârulhadis yaptırma geleneği sürdürüldü. Bu dönemde Selimiye Külliyesi içinde yer alan Mimar Sinan yapısı olan ve II. Selim tarafından yaptırılan Selimiye dârulhadisi mevcuttur.³² Selimiye Camiinin kible tarafında ve güneydoğu tarafında bulunan bu dârulhadis, bugün Türk İslam Eserleri Müzesi olarak kullanılmaktadır.

EDİRNE DARU’L-HADİSİ’NİN İLİM GELENEĞİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Osmanlı devletinin uzun yıllar başkentliğini yapmış olan Edirne hakkında kısa bir bilgi sunmak faydalı olacaktır. Anadolu’yu Avrupa’ya bağlayan bir konumdadır. Şehir ilk defa Romalılar ve Makedonyalılar tarafından kurulmuştur. Osmanlı tarihinde çok önemli bir konuma sahip olan bir

²⁷ Yardım, Ali, *Osmanlı Devrinde Darulhadisler*, Ankara-1999, s.168

²⁸ Yardım, Ali, a.g.e.,s.171

²⁹ Yakupoğlu, Kenan, *Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997, s.81-82.

³⁰ Unan, Fahri, *Kuruluşundan Günümüze Fâtih Külliyesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003, s.337-356;

³¹ Yıldırım, Selahattin, *Osmanlı İlim Geleneğinde Edirne Darulhadisi ve Müderrisleri*, İstanbul-2001,s.49

³² Yardım, Ali, *Darulhadis*, DİA, VIII, s.531

kenttir. Edirne, 763/1362 tarihinde Osmanlıların eline geçtikten sonra, tarihinin yepyeni bir evresine girmiş oldu. Kısa süre içinde çok büyük bir gelişme gösterdi ve dünya tarihinde adları ön sırada anılan kentlerden biri durumuna geldi. Sırpsındığı zaferinden sonra I. Murat, 1365'te devlet merkezini Bursa'dan Edirne'ye taşıdı. II. Murat, Edirne'yi aynı zamanda bir askeri üs olarak da değerlendirmiş ve çeşitli seferleri buradan yönetmekle kentin ün kazanmasını sağlamıştır.

Edirne tarihinde XVII. Yüzyıl çok önemli bir yüzyıldır. I. Ahmet'den başlayarak, bu yüzyılda başa geçen tüm padişahlar, bu kente karşı giderek artan bir ilgi gösterdiler; Özellikle yüzyılın ikinci yarısındakiler hemen bütün zamanlarını Edirne'de geçirerek Edirne'yi adeta yeniden devlet merkezine dönüştürdüler III. Ahmet'in tahta çıkmasıyla (1703) noktalan ve Edirne Vakası olarak bilinen ayaklanmadan sonra kent hızla gerilemeye başladı, Edirne bütün bir yüzyıl yalnızca İstanbul ve Anadolu'dan gelen birliklerin toplandığı askeri bir üs olarak kaldı.

Fetihten sonra geçen 400 yıla yakın bir süre boyunca yabancı işgaline uğramayan Edirne, XIX. yüzyılda üç kez işgal edildi. Bu işgallerden ilki, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında oldu. Edirne'nin ikinci kez işgali, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na rastlar. 30 Mart 1913'te imzalanan Londra Barış Antlaşması ile Türkiye-Bulgaristan sınırı Midye-Enez olarak kabul edildi. Böylece Edirne, Bulgaristan'a terk edilmiş oldu. Bulgaristan, bir süre sonra Romanya ve Sırbistan'ın saldırısına uğrayınca, Edirne'yi boşaltmak zorunda kaldı. Bundan yararlanan Osmanlı Hükümeti, harekete geçti ve Enver Bey'in (Enver Paşa) komutasındaki birlikler, 21 Temmuz 1913'te hiçbir direnme olmaksızın Edirne'yi ele geçirdi.

29 Eylül 1913'te imzalanan İstanbul Antlaşması ile Edirne Osmanlı Devleti'ne geçti. Lozan Konferans kararları uyarınca, Karaağaç Köyü ile istasyonunun 15 Eylül 1923'te boşaltılmasından sonra, Trakya'nın bugünkü sınırlarına ulaşıldı. Tarihinde yeni bir sayfa başlayan Edirne, böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin bir sınır kenti oldu.³³

Edirne halen tarihi mekânlarının varlığıyla (Camiler, Medreseler, Kervansaraylar, Hamamlar) halen o günlerin izlerini taşımaktadır. Osmanlı ilim geleneğinde çok önemli yerlere sahip olan Müderrisler burada dersler vermiş ve Edirne Dârulhadisi ilim geleneğinde ağırlığı ve otoritesi olan bir merkez haline gelmiştir. Osmanlı ilim ve medrese geleneğinde çok önemli bir yer tutan Edirne Dârulhadisi'nde çok önemli müderrisler ilme hizmet etmişlerdir. Bunlardan başlıcaları Fahreddin Acemi, Sinan Paşa, Molla Lütfi vb. müderrisler görev yapmıştır.

Edirne Dârulhadisi Osmanlı İmparatorluğu'nun altıncı padişahı olan II. Murat tarafından Tunca nehri kenarında yaptırılmıştır. II. Murat salta-

³³ Yardım, Ali, Darulhadis, DİA, VIII, s.531

natı boyunca ilim erbabını korumuş ve başta Edirne ve Bursa olmak üzere ülkesinin birçok yerinde önemli ilim ve hayır müesseseleri inşa ettirmiştir. Bu yüzden kaynaklar kendisine "Ebülhayrat" adını vermiştir. Sultan II. Murat Edirne'de 838/1435'te Dârulhadis, 851/1447'de Üç Şerefeli Camii, 839/1435-36'da Muradiye Camii ve Mevlevihane inşa etmiş ve buralar için vakfiyeler tertip etmiştir.³⁴ Edirne'nin Osmanlı'nın başkenti olması nedeniyle aynı hizmet anlayışının bir göstergesi olarak II. Murat zamanında bu projeler gerçekleştirilmiştir.

Osmanlı medreseleri en büyük teşkilata, Fatih Sultan Mehmed'in kendi adına inşa ettirdiği camide, etrafına eklettiği mektep, sekiz medrese, aşevi ve kütüphane gibi sosyal ve kültürel kuruluşlarla bir külliye haline getirdiği ve adına sayısı itibarıyla önce "Medaris-i Semaniye", daha sonraları ise "Sahn-ı Seman" ismi verilen medrese ile ulaşmıştır. Medreselerin gelişmesindeki son merhale ve en yüksek seviye ise Kanuni Süleyman zamanında küçükten büyük sınıflara doğru yükselen oniki kademeli bir sistemle teşkilatlanan "Süleymaniye Medresesi"dir.³⁵ Bu da bize Osmanlılarda ilme teşvikte ve kurumsallaşma yolunda gittikçe artan önemli adımların atıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Edirne Dârulhadis medresesinin kapısında bulunan ve 23 Şaban 838/24 Mart 1435 tarihli kitabeyi okuduğumuz zaman şu beyit karşımıza çıkmaktadır.

"Haze'l-Cami'ü'ş-şerif li's-Sultani'l-a'zam

Şahinşahi'l-mu'azzam el-müeyyed mine's-sema

El-muzaffer kahirü'l-a'da nasiru'l-adl ve'l-ihsan

Basitu'l-ecnihati'l-eman ala ehli'l-iman

Es-Sultan İbnu's-Sultan Ebu'l-Feth Murad Han

İbn Muhammed Han İbn Bayezid Han

La-zalet rayatü saltanatıhi ve hullide mülkuhi

Tahriren fil -yevmis- salisi vel-işrin

Min şehri şabaani'l-muazzami fi senet, semane ve selasine

*Ve semanemieti- hicriyetin-nebeviyeti"*³⁶

"Bu Camii Şerif büyük sultan yüce padişahlar padişahı yücelerden desteklenen düşman krallarına karşı muzaffer adalet ve ihsanın gözeticisi, güven kanatlarını en kâmil iman üzere yayan Sultanoğlu Sultan fethin babası, saltanat sancakları daim olsun devleti daim yaşasın. Beyazıt Han Oğlu Mehmet Han Oğlu Murat Hanın Camii Şerifidir. 838 yılının Şaban ayının 23'ünde yazılmıştır."

³⁴ Yıldırım, Selahattin, a.g.e, s.36-37

³⁵ Bilgin, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara 1988, s. 16.

³⁶ Peremeci, Osman Nuri, *Edirne Tarihi*, İstanbul-1940,s.63

Edirne Dârulhadisinin kitabesinde cami olduğu kaydedilmiş ancak vakfiyesinde olduğu darulhadis olduğu ifade edilmiştir.³⁷

Edirne Dârulhadisini yaptıran II. Murat bu müessesenin giderlerini karşılamak amacıyla gelir getirici arazi ve gayrimenkuller tahsis ederek medresesinin devamını sağlamayı amaçlamıştır. Sultan II. Murat hayatta kaldığı sürece vakfın yönetim hakkını kendi uhdesine almış, kendinden sonra ise kendi yerine saltanata geçene bırakmıştır. Neslin sona ermesi halinde ise şeriatın hükmüne bırakmıştır. Bu bize Sultan II. Murat'ın ilme ve ülkenin imarına vermiş olduğu önemi göstermesi açısından önemlidir.

Darulhadis Vakfiyesinde öncelikler besmele yer almaktadır. Daha sonra Kadıasker Veli bin İlyas'ın tasdik mührü yer almaktadır. Önsöz'de Allah'a hamd ettikten sonra amel defteri kapanmayan üç sınıf insandan bahsedilmektedir ki "**İnsanoğlu öldüğü zaman, bütün amellerinin sevabı da sona erer. Şu üç şey bundan müstesnadır: Sadaka-i câriye, istifade edilen ilim, kendisine dua eden hayırlı evlat.**"³⁸ Ayet ve hadislerden sonra vakfiyenin amacı anlatılır. Önsözden sonra Edirne Dârulhadisine vakfedilen menkul ve gayrimenkuller sıralanmakta, nasıl ve ne şekilde kinler için sarf edileceği yazmaktadır. Ayrıca vakfın kıyamete kadar devam etmesi için vakfedenin yapması gerekenin onu yaşatanlara dua etmesi ve onun yaşamasını engellemek isteyenlere ise beddua etmesidir ki şu bedduaya yer verilmiştir. "**Sultan, Vezir, Emir ve kadılarından her kim bunların iptaline, tebdiline gayret sarf eder ve ihmale uğrattırsa, değiştirmeye niyet ederse, Allah'ın, meleklerin ve cümle insanların laneti onun üzerine olsun. Her kim onu duyduktan sonra değiştirirse onun günahı değiştirenlerdir. Allah her şeyi duyar, haber alır ve bilir.**"³⁹

Ayrıca Edirne Tahtakale hamamının II. Murat tarafından bu camiye ve medresesine gelir olmak için yaptırıldığı kaynaklardan anlaşılmaktadır.⁴⁰ Bu ifadelerden anlıyoruz ki Osmanlı ilim ve ilim merkezlerine ayrı bir önem vermiş ve buraların yaşamını sürdürmesi ve burada çalışanların daha verimli bir şekilde ilme hizmet etmeleri için azami gayret gösterilmiştir. Bu da bize dinimizin ilme verdiği öneme paralel olarak devletin ileri gelenlerinin de aynı değeri ve önemi verdiğinin göstermektedir.

Dârulhadis'in açılış tarihi ile vakfiyesi aynı tarihlere tekabül etmektedir. Vakfiyede görev yapanlar arasında, müderris, mu'id (*Talebelere ders tekrar ettirmeye kudretli, Müderrisin okuttuğu derslerden tekrarı gerekenleri talebelere tekrar ettiren*), Mühellil (*On dört kişiden oluşan ve her sabah medreseye gelerek toplu halde "La ilahe illallah"*) diyerek, toplam 70.000 kere

³⁷ Bilge, Mustafa, a.g.e.s.225

³⁸ Müslim, Vasiyyet 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8.

³⁹ Yıldırım, Selahattin, a.g.e, s.44-45

⁴⁰ Peremeci, Osman Nuri, a.g.e, s.63

tehlil getirten görevli. Hâsıl olan sevap, vakfa hizmet edenlerin ruhuna gönderilmektedir.) imam ve müezzin bulunmaktadır.⁴¹Edirne Dârulhadisi Vakfiyesinin kendine ait bir kütüphanesi olduğu kaynaklarımızda mevcuttur.⁴² İslam'ın ilk yıllarında gördüğümüz camilerin aynı zamanda ilim merkezi olması özelliğinin bu yapılarda da korunduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla kitabesinde cami yazdığı ama ilim tahsili konusunda da önemli bir merkez olduğu verilen bilgilerden anlaşılmaktadır.

Cami, medrese, türbeler ve şadırvandan meydana gelen Edirne Dârulhadisi Balkan savaşları ve 1.Dünya Savaşı'ndan çok etkilenmiş ve neredeyse harabe haline gelmiştir. Ancak 1224 tarihinde Koç Ahmed adlı bir mimar tarafından gerekli tamiratlar yapılarak eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır. Bunu sol duvardaki pencereler arsındaki bozuk bir yazıdan okuyabilmekteyiz. Dârulhadis Camii Külliyesi yeniden inşa sürecinde II. Murat dönemindeki özelliğini yitirmiştir. Şu anda iki tane türbe ile Câmî günümüze kadar gelebilmiştir. Bu nedenle Dârulhadis Camisi diye anılmaktadır. Cami şu anda 18,80×8,50 ölçülerindedir. Halk arasında, külliyenin yaptırılması sebebi olarak Osmanlı Padişahı II. Murat'ın Peygamberimizi rüyasında gördüğü ve kendisinden Edirne'de bir Dârulhadis yaptırmasını istediği rivayeti yaygındır. ⁴³Diğer taraftan, Peygamberimizin Sultan II. Murat'ın rüyasına girip bu cami yerini belirterek hududunu gösterdiği ve Dârulhadis olarak yapılmasını emrettiği yazılıdır.⁴⁴

Caminin kible yönündeki iki türbeden biri kapalı diğeri ise açık türbedir. Kapalı türbe sekiz köşeli kubbeli yapıdadır. Kapalı türbede II. Murat, II. Mustafa, III. Ahmed'in çocukları medfundur. Bunlar ise Hüseyin Çelebi, Orhan Çelebi, Rukiye Sultan, Hatice Sultan, Şehzade Ahmet, Şehzade Mehmet, Şehzade Selim ve Zeynep Sultan'a ait oldukları tespit edilmiştir.⁴⁵Ayrıca açık türbede II. Murat'ın baş hanımı ve kızı'nın, Selimiye Camiini yaptıran II. Selim'in kızının medfun oldukları rivayet edilmektedir.

EDİRNE DARU'L-HADİSİ'NİN EN ÖNEMLİ MÜDERRİSLERİ

Edirne Dârulhadisi seviyesi yüksek bir medresedir. Selçuklularla başlayan ve Osmanlılarla devam eden bu gelenek ilme ve ilim adamına verilen değeri göstermesi açısından önemlidir. Edirne Dârulhadisi ayrıca diğerlerinden farklı olarak vakfiyesi olan ilk darulhadistir. Burada görev yapmış müderris ve ilim adamları hakkında malumat veren kaynaklar mevcuttur. Osmanlı devletinin Molla Fenari'den sonra ikinci şeyhülislamı olan **Molla Fahreddin Acemi**'nin ilk müderrisi olduğu bilinmektedir. Sultan II. Murat Edirne devletin başkenti olunca Molla Fahreddin Acemi'yi günlük 30 akçeye müftü/Şeyhülislam tayin etmiştir. Şeyhülislam tabirinin ilk defa ne

⁴¹ Bilge, Mustafa, a.g.e, s.229

⁴² Erünsal, İsmail, *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Ankara-1988, II, s.279

⁴³ Özkan, Ertuğrul, "Darulhadis Külliyesi", DİA, VIII,534-535

⁴⁴ Ahmet Badi, Riyaz-ı Belde-i Edirne, Bayezid, Ktp, nr.10391-10393, s.48

⁴⁵ Özkan, Ertuğrul, a.g.m, 535

zaman kullanıldığı ve ilk şeyhülislamın kim olduğu ihtilaflı bir konudur.⁴⁶Fahreddin Acemi Fatih döneminde de otuz seneden fazla müftülük görevinde bulunmuş ve kanaatkâr bir hayat sürmüştür. Zaman zaman padişahın kendisinin maaşının artırma isteğine karşılık, "Beytülmal helaldir, ancak ihtiyaç fazlası haramdır."diyerek karşı çıkmıştır.⁴⁷ Molla Fahreddin Acemi, 865/1660-61 tarihinde vefat etmiştir. Müderris Edirne Dârulhadisi Camii mihrabının önüne defnedilmiş ancak kabri günümüze kadar ulaşmamıştır.⁴⁸Edirne Dârulhadisinde müderrislik yapan bir diğer şahsiyet yükselme döneminin en önemli simalarından olan **Sinan Paşa**'dır. Sinan Paşa'nın babası İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey, annesi ise dönemin en meşhur âlimlerinden Molla Yegân'ın kızıdır. Sinan Paşa, Molla Hüsrev, Molla Gürani, Molla Kırımî, Hocazade ve Kestelî gibi devrin büyük ulemalarından istifade etmiş ve onların sohbetlerinde bulunmuştur.⁴⁹Fatih Sultan Mehmet tarafından Edirne'de bir medreseye, daha sonra da II. Murat 'ın yaptırdığı Dârulhadis'e müderris olarak görevlendirildi. Daha sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından "Sahn-ı Seman" medreselerinin birinin başına getirilmesine ek olarak "Hace-i Sultani"sıfatıyla padişah hocalığına getirildi.⁵⁰Sinan Paşa'nın fıkıh ilminde oneli bir yeri vardır. Ayrıca tasavvuf a meyilli olduğu için dönemin şeyhlerinden Şeyh Vefa'ya intisap etmiştir. Hanefi olmasına rağmen besmeleyi namazda cehren okuyan şeyhinin mol-lalar huzurunda hesaba çekilmek istenmesi üzerine Molla Gürani'yi yaptığı itirazla ikna etmiştir. ⁵¹Osmanlı ilim geleneğinde çok önemli bir yeri olan ve Edirne Dârulhadisinin de müderrislerinden olan Sinan Paşa, h.891/m.30 Şubat 1986'da vefat etmiştir.⁵²Bir diğer müderris, aslen Halep doğumlu olan ve Molla Gürani, Hızır Bey, Fahreddin Acemi gibi meşhur müderrislerden ders alan **Alaaddin Efendi**'dir. Daha sonraları Edirne Dârulhadisinde, Molla Fahreddin Acemi'ye mu'îd olmuştur. Sonraları Bursa'da bulunan Kaplıca medresesine müderris olarak atanan Alaaddin Efendi h.891/1486 tarihinde vefat etmiştir.⁵³ Osmanlı müderrislerinden Sinan Paşa'dan ilim tahsil eden, hocası Sinan Paşa'nın padişah tarafından sürgüne gönderilmesinden sonra onunla Sivrihisara'a giden ve Sultan Bayezid'in tahta çıkması ve hocasının affedilmesiyle Bursa Sultan Murad, Filibe, Edirne Dârulhadis ve Sahn-ı Seman medreselerinde müderrislik yapan bir di-

⁴⁶ Bkz.Kaydu Ekrem, Osmanlı Devrinde Şeyhülislamlık Müessesesinin Ortaya Çıkışı, AÜİİFD, S.2, 1977

⁴⁷ Taşköprülüzade, Ahmet Efendi, eş-Şekaiku'n-Nu'maniyye fi Ulemai'd-Devleti'l-Osmaniye, (Ahmet Subhi Neşri), İstanbul-1985 s.60

⁴⁸ Ayverdi,Ekrem Hakkı, Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II.Sultan .Murat Devri,İstanbul-1972, II.,s.382

⁴⁹ Mazıoğlu, Hasibe, "Sinan Paşa", İA, X, 666

⁵⁰ Taşköprülüzade, Ahmet Efendi, a.g.e., s.173-174

⁵¹ Taşköprülüzade, Ahmet Efendi, a.g.e., s.177

⁵² Taşköprülüzade, Ahmet Efendi, a.g.e., s.175

⁵³ Taşköprülüzade, Ahmet Efendi, a.g.e., s.154-155

ğer şahsiyet de Molla Lütfulah'dır.⁵⁴Osmanlı'nın en önemli ve dirayetli müderrislerinden olan ve Filibe kadılığında sonra müderris Molla Lütfi'ye talebe olan, daha sonraları ise Mevlânâ Kastalâni, Mevlânâ Hatıbzâde, Mevlânâ muarızfzade gibi devrin âlimlerinden ders alan ***İbn Kemal***, önce Edirne(Ali Bey)Taşlık Medresesine müderris olmuştur. Ardından Üsküp, Edirne Halebîye, Edirne Çelebi, Üç Şerefeli, İstanbul Sahn-ı Seman, Edirne Sultan Bayezid medreseleirne müderris taryin edilmiştir. Daha sonraları ise günlük 100 akçe'ye Edirne Darulhadidi'ne müderris olarak tayin edilmiştir.⁵⁵Şemseddin Ahmet Efendi⁵⁶, Şucaeddin Efendi⁵⁷, Karsili Nurettin Efendi⁵⁸, Küçük Bedrettin Efendi⁵⁹, Kara Haydar Efendi⁶⁰, Leyszade Pir Ahmet Efendi⁶¹,Pir Ahmet Çelebi⁶², Kılıçzade İshak Çelebi⁶³, Eminzade Yahya Çelebi⁶⁴, Kemal Çelebi⁶⁵, Salbaşzade Abdurrahman Hibri Efendi⁶⁶ Edirne Dârulhadisinde görev yapmış en önemli müderrislerden bazılarıdır.

SONUÇ

Edirne Dârulhadisi İznik ve Bursa'da kurulan medreseler içinde ve onlardan sonra, Osmanlı'nın kurduğu, yüksek seviyeli medrese olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kuruluş döneminde medreseler, program itibariyle ana hatlarıyla Selçuklulardan tevarüs ettiği müfredatı uygulamakta idi.¹⁵⁹ Okutulan belli başlı kitaplar olmasına rağmen, mihver müderris olduğundan her şey onun etrafında şekillenirdi- Bu açıdan bir medresenin ilmî gücünün en önemli göstergesi müderrisi/müderrisleri idi.

Dârulhadisler hadis ilminin diğer ilimlerden daha fazla okutulduğu medreselerdir. Gerek Selçuklularda, gerek İslâm dünyasının diğer yerlerinde, gerekse Osmanlıların ilk dönemlerinde kurulan onlarca dârulhadisin hepsinin üst seviyeli müesseseler olduğunu düşünmek güçtür. Bunlar arasında iki elin parmaklarını geçmeyecek kadarını bu statüye dâhil etmek mümkündür. Edirne Dârulhadisi'ni bu açıdan üst seviyeli bir ihtisas kurumu olarak değerlendirebiliriz.

Önceki bir iki örneğinin yanında Edirne Dârulhadisi, vakfiyesi olan, öğretim kadrosu ve eğitimi ile ilgili sıkı kaideler getirilen ve işleminin devamlılığını sağlamak için geniş araziler ve gayrimenkuller vakfedilen ilk

⁵⁴ Taşköprülüzade, Ahmet Efendi, a.g.e., s.378

⁵⁵ Taşköprülüzade, Ahmet Efendi, a.g.e., s.325

⁵⁶ Taşköprülüzade, Ahmet Efendi, a.g.e., s.337,

⁵⁷ Taşköprülüzade, Ahmet Efendi, a.g.e., s.337

⁵⁸ Taşköprülüzade, Ahmet Efendi, a.g.e., s.299

⁵⁹ Taşköprülüzade, Ahmet Efendi, a.g.e., s.400

⁶⁰ Taşköprülüzade, Ahmet Efendi, a.g.e., s.467

⁶¹ Taşköprülüzade, Ahmet Efendi, a.g.e., s.405

⁶² Taşköprülüzade, Ahmet Efendi, a.g.e., s.396

⁶³ Taşköprülüzade, Ahmet Efendi, a.g.e., s.474

⁶⁴ Taşköprülüzade, Ahmet Efendi, a.g.e., s.531

⁶⁵ Taşköprülüzade, Ahmet Efendi, a.g.e., s.507

⁶⁶ İlgürel,Sevim, "Hibri,Abdurrahman Efendi", DİA, XVII,427

dâruhadistir. Fahreddin Acemi gibi dönemin müftü-lüğü/şeyhülislamlığını da yapmış olan kudretli bir âlimin ilk müderrislerinden olması, idarenin buraya bakışının bir tezahürü sayılabilir. Adı geçen medresenin yapımından kısa bir süre sonra İstanbul'a Sahn-ı Semân medreselerini yaparak, Osmanlı medreselerinin teşkilatlanmasında, kanunnameler düzenleyerek önemli bir aşama gerçekleştiren Fatih Sultan Mehmed, yaptırdığı bu sekiz medresenin içine dâruhadisi ilave etmediği gibi, kendi hocalığına layık gördüğü Sinan Paşa'yı Edirne Dâruhadis Medresesi'ne müderris tayin etmiştir. Bu durum Fatih'in, babasının kurduğu Dâruhadisi, canlı ve değerine layık bir şekilde ayakta tutma isteği ve gayreti ile açıklanabilir. Sultan Bayezid de bu medrese müderrislerinin payesini 100 akçeye çıkarmıştır.

Gerek önce gerekse sonra kurulanlar göz önüne alındığında Edirne Dâruhadisi ile Süleymaniye Dâruhadisi birer ileri seviyeli medreselerdir. Süleymaniye Dâruhadisi kurulduktan sonra öneminin azaldığını düşündüğümüz Edirne Dâruhadis Medresesi, Osmanlı'nın son dönemlerine kadar hayatiyetini devam ettirmiştir. Edirne Dâruhadisi'nde okutulacak ilimler olarak, vakfiyede, "seri ilimler ve edebî fenler" ile "hadis ilmi ve onunla ilgili diğer dersler (ilimler)" şart koşulmaktadır. Buradan anlaşılmalıdır ki, medresenin ağırlıklı derslerini hadis ilimleri oluşturmaktadır. Fakat vakfiyede geçen ifade ve kütüphanesine bağışlanan kitap dökümüne bakıldığında hadis ilimleri dışında tefsir, fıkıh gibi temel İslâm ilimleri de okutulduğu görülmektedir. Caminin adından da anlaşılacağı üzere, yapılış amaçlarından biri de, bir Hadis Okulu kurmaktır.

Dâruhadisin haziresi zaman içerisinde ünlü kişiler ile Osmanlı Şehzade ve Sultanları için medfun olmuştur. Bu durum bile adı geçen medreseye ne denli önem atfedildiğini göstermeye yeter bir husustur. Dâruhadisin kible tarafında biri altı köşeli açık, diğeri sekiz köşeli sivri kemerli nişler ve dört köşe pencerelerle teşkilatlandırılmış duvarlarla kapalı iki türbe bulunmaktadır.

Öte yandan, Edirne Dâruhadis Camiinde, Sultan 2.Murat Han'ın 1435 yılında 30 hafızı görevlendirerek başlatmış olduğu 1001 Hatim cemiyeti tarihi Dâr-ul Hadis Camiinde sürdürülmektedir. En son 13 Haziran 2010 tarihinde gerçekleştirilen 1001 hatim cemiyeti insanların coşkulu katılımlarıyla gerçekleştirilmektedir. Dâr-ul Hadis Camii'nin yapılış gayesine uygun olarak yeniden bir ilim ve kültür yuvası olması için de gerekli girişimlerde bulunulmakta, camiye ait arsalar üzerinde bir külliye yapımı düşünülmektedir.

Bibliyografya

Kur'an-ı Kerim

Buhari

Müslim

DİA

İA

Ahmet Badi, *Riyaz-ı Belde-i Edirne*, Bayezid, Ktp, nr.10391-10393

Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II.Sultan .Murat Devri*, İstanbul-1972, II

Bilge, Mustafa, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul-1984

Bilgin, Beyza *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara 1988

Baltacı, Cahit, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976

Ekmeleddin İhsanoğlu, *Büyük Cihad'dan Frenk Fodulluğuna*, İstanbul, 1996, s. 21-22.

Ersoy Taşdemirci, *Medreselerin Doğuş Kaynakları ve İlk Zamanları*, EÜSBED, Sayı:2. Kayseri 1989

Erünsal, İsmail, *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Ankara-1988, II

Fahri Unan, *Kuruluşundan Günümüze Fâtih Külliyesi*, Ankara 2003

Karacabey, Salih, *XV. ve XVI. Asır Osmanlı Medreselerinde Hadis Öğretimi*, UÜİFD, S.4,C.4,1992

Kaydu Ekrem, *Osmanlı Devrinde Şeyhülislamlık Müessesesinin Ortaya Çıkışı*, AÜİFD, S.2, 1977

Kazıcı, Yusuf Ziya, *"İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi"*, İstanbul-2006,

Kocyiğit, Talat, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara-1992, 84

Peremeci, Osman Nuri, *Edirne Tarihi*, İstanbul-1940

Okiç, M.Tayyip, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler*, İstanbul-1959

Şanal, Mustafa, *Osmanlı Devleti'nde medreselere ders programları, öğretim metodu, ölçme ve değerlendirme, öğretimde ihtisaslaşma bakımından genel bir bakış*, EÜSBED, Sayı: 14 Yıl: 2003/1

Taşkın Ünal, *Klasik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Vol:1/3, 2008

Taşköprülüzade, Ahmet Efendi, *eş-Şekaiku'n-Nu'maniyye fi Ulemai'd-Devleti'l-Osmaniye*, (Ahmet Subhi Neşr), İstanbul-1985

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Ankara-1988

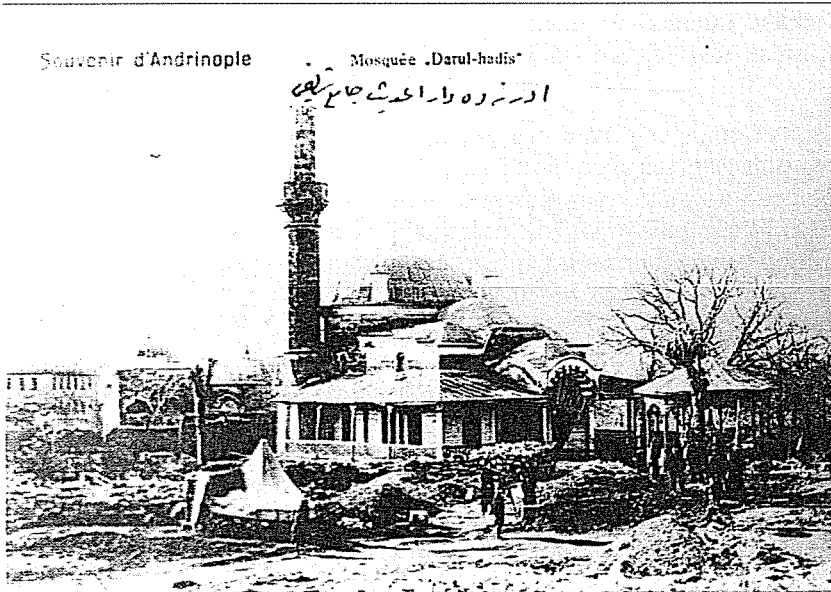
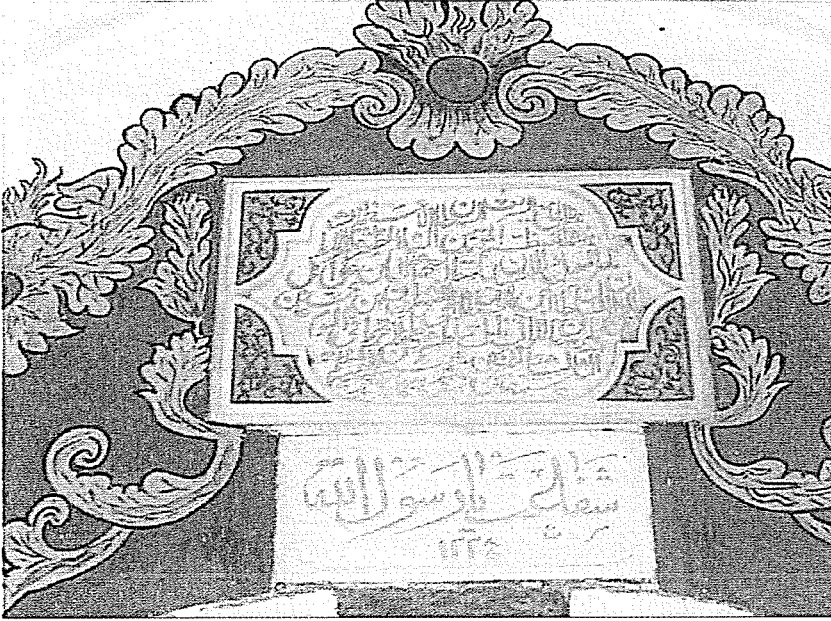
Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)*, İstanbul 1994.

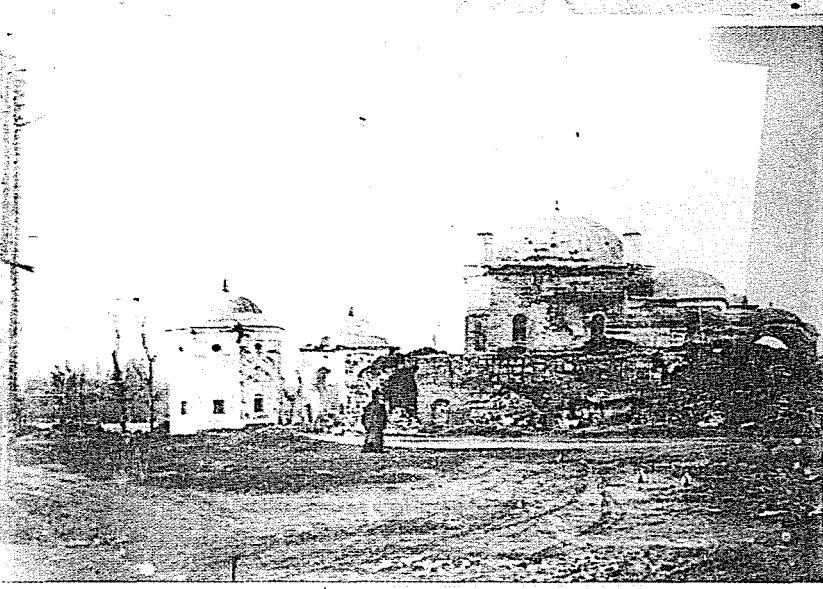
Yardım, Ali, *Osmanlı Devrinde Darulhadisler*, Ankara-1999

Yakupoğlu, Kenan, *Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi*(Yayınlanmamış. Dokt. Tezi), İstanbul 1997

Yıldırım, Selahattin, *Osmanlı İlim Geleneğinde Edirne Darulhadisi ve Müderrisleri*, İstanbul-2001

Ek: Resimler

134

